

СЕКЦІЯ 2 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'276:821.111(73)

ДІАЛЕКТИ ЯК ВИРАЗНИКИ ДОМІНАНТ ІДІОСТИЛЮ В РОМАНІ МАРКА ТВЕНА «ПРИГОДИ ТОМА СОЙЄРА»

Альошина М.Д., к. філол. н.,
старший викладач кафедри англійської філології та перекладу
Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті проаналізовано діалекти як особливості ідіостилю Марка Твена в романі «Пригоди Тома Соєра». Розглянуто різні види діалектів, використаних у романі, та наведено їх приклади. Також досліджено інші особливості ідіостилю письменника.

Ключові слова: діалект, домінанта, ідіостиль, розмовна мова, стиль.

В статье проанализированы диалекты как особенности идиостиля Марка Твена в романе «Приключения Тома Соєра». Рассмотрены разные виды диалектов, употребленных в романе, и приведены их примеры. Также исследованы другие особенности идиостиля писателя.

Ключевые слова: диалект, доминанта, идиостиль, разговорная речь, стиль.

Aloshyna M.D. DIALECTS AS EXPRESSIONS OF MARK TWAIN'S IDIOSTYLE IN THE NOVEL "THE ADVENTURES OF TOM SAWYER"

The author analyses dialects as the peculiarities of Mark Twain's idiosyle in the novel "The adventures of Tom Sawyer". There's a review of different dialects, used in the novel, and their examples. Other peculiarities of the writer's idiosyle are analysed.

Key words: dialect, expression, idiosyle, colloquial speech, style.

Постановка проблеми. Постать Марка Твена є суперечливою, як і його творчість. Його найвідоміші романи в різних штатах США неодноразово засуджували й забороняли друкувати. Але названі спочатку «ганебними та непристойними», вони, зрештою, визнані втіленням неповторного стилю письменника. Варто відзначити, що його новаторський стиль відтворювали в перекладах різними мовами, і перекладачам доводилося шукати нестандартних підходів для передачі його визначальних рис. Незважаючи на те що пройшло вже понад сто років від смерті автора, його популярність не зменшується, його твори актуальні та цікаві, свіжі й колоритні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало науковців досліджували життя і творчість письменника, проте митець і досі залишається вивченим не до кінця. Життєвий і творчий шлях письменника досліджували вітчизняні та зарубіжні дослідники, такі як В. Блер, Г. Вонгем, Г. Гілл, М. Джейкобсон, М.О. Мендельсон, Ф. Робінсон, А.І. Старцев, В.Д. Ховелс, Дж. Фетерлі та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити діалекти як основні домінанти

ідіостилю Марка Твена на матеріалі роману «Пригоди Тома Соєра».

Виклад основного матеріалу дослідження. Зауважимо, що перший варіант «Пригод Тома Соєра» («The Adventures of Tom Sawyer») написаний у 1870-х під час першого подружнього року письменника й називався «Рукопис хлопчика» [1, с. 72]. Роман уперше опубліковано в червні 1876 року видавничою компанією Chatto and Windus в Англії (наклад надрукований 10 червня, а 24 червня з'явилася рецензія на книгу в журналі «Атенеум») [2]. Зазначимо, що в Сполучених Штатах книга була доступна лише через передплату з грудня того ж року. Єдина рецензія, яка з'явилася в «Атлантик Манслі», належала перу Ховелса, який хвалив у книзі «цікаві образи і справжній художній смак». Із газет тільки «Нью-Йорк Таймс» умістила відгук, який особливо відзначав реалістичну майстерність книги: «У містера Клеменса немає ні на йоту лицемірства. У його романі нічого не вигадано, все дано так, як воно є». На початку наступного року з'явилася й американське видання. У березні 1877 року «Американська видавнича компанія» повідомляла,

що «Том Соєр» за два місяці розійшовся накладом у 30000 примірників [3, с. 54]. Слід додати: Твен, як й інші американські автори, надавав перевагу першому виданню своїх творів у Великій Британії, бо інакше йому було б майже неможливо захистити авторські права у Британській імперії. У випадку з «Пригодами Тома Соєра» різниця в часі між британським та американським виданнями стала більшою, ніж того хотів автор, і це призвело до розповсюдження піратських копій книжки. Уже в липні 1876 року в Канаді з'явився піратський наклад книжки, яку придбала велика кількість американських читачів, і, на думку М. Твена, через це він зазнав великих збитків.

Працюючи над «Томом Соєром», Марк Твен не знав, пише він для дорослих чи для дітей. Відтак текст виявився цікавим для читачів різного віку [4, с. 588–595]. Так, У.Д. Ховелс писав Твену: «Тиждень тому я закінчив читати «Тома Соєра». Я не підводився, поки не дійшов до кінця рукопису, – просто не можна було відірватися. Це найкраща повість для хлопчиків, яку я будь-коли читав. Книжка матиме безмежний успіх» [5, с. 63]. Як зауважує вітчизняний літературознавець А.І. Старцев, щоб побачити, з яких вражень складається намальована в книзі картина, варто звернутися до сторінок «Автобіографії» М. Твена, написаної в тому ж ключі, що й книга про Тома Соєра. Як відзначає дослідник, «Пригоди Тома Соєра» – одна з найсвітліших книг у світовій літературі [6, с. 151]. Письменник розумів, що доля його героя буде залежати від того, чи зможе він згодом підкоритися «моральним» принципам. «Я ще не вирішив остаточно, – сказав одного разу Твен, – але я маю намір написати продовження життя Тома Соєра у двох варіантах. У першому випадку я доводжу його до високої шани й уводжу в конгрес, у другому – я відправляю його на шибеницю» [6, с. 155]. Марк Твен зазначав, що Том Соєр – «це просто гімн, покладений на прозу, щоб дати йому словесну атмосферу» [7, с. 89].

Як зауважує М.О. Мендельсон, найважливіша особливість цього роману полягає в тому, що гумор стає у творі засобом реалістичного розкриття психології людини (передусім дітей), одночасно й засобом поетизації життя. Водночас це розповідь про ідилічно щасливе, сповнене поезії життя дітей на лоні природи. Без гумору повість про Тома звучала б сентиментально й фальшиво. Газети оцінили книгу як веселу та реалістичну, яку цікаво

було читати не лише дітям, а й дорослим [8, с. 7]. Щодо структури роману, то Гамлін Гілл наголошує, що в другій половині книги М. Твен навмисне подає події «так, що на першому плані стоять дитячі незрілі витівки, а на другому плані – погодні умови» [9, с. 92]. На думку Джудіт Фетерлі, структура роману про Тома – ідеальне втілення моделі «поганого хлопчика» в популярній літературній традиції. Перша частина роману показує, що Том надзвичайно бунтівний і скандальний. Інший елемент, який притягнув значну увагу критиків, – різноманітність ставлень автора до сюжету й різнопланова тональність [10, с. 28–37].

У дослідженні «хлопчачих» книжок Марша Джейкобсон наголошує, що більшість таких книжок позначені неврівноваженим тоном, який найкраще простежується у викладі автором минулого. Часом ця тональність різко змінюється, переходячи від романтизму до різкої сатири, як, наприклад, поетичний опис сталактитів у 23 розділі змінюється на інвективу щодо «слабких», готових підписати виправдання індіанцю Джо. Через те, що ці моменти з'являються несподівано та проходять швидко, більшість критиків оцінили їх як стилістичний недолік [11, с. 28–37]. На думку Фореста Робінсона, це скоріше потурання своїм слабкостям, яке перевершує самопізнання чи цілісність [12, с. 28–37]. Але Генрі Вонгем наголошує, що майстерність Твена навряд чи дозволила б такі помилки [13, с. 28–37]. Волтер Блер вважає, що книга організована як історія дорослішання хлопчика, яка представлена читачу чотирма лініями – історія Тома і Беккі, історія Мафа Поттера, пригода на острові Джексон та історія індіанця Джо. Кожна із цих історій починається з незрілих вчинків і закінчується відносно свідомими діями Тома [14, с. 28–37].

По суті, у «Пригодах Тома Соєра» письменникові й видумувати нічого не довелося. Він згадав дитинство в Ганнібалі і своє життя в ті роки. Й от на сторінках книги з'явилося містечко Сент-Пітерсберг, у якому легко можна помітити риси Ганнібала, як, утім, і риси безлічі інших дрібних населених пунктів, розкиданих по берегах Міссісіпі. А в Томі Соєрі можна легко впізнати юного Семюеля Клеменса, який дуже не любив школу й у 9 років уже палив. Деякі риси героя Клеменс змалював зі своїх друзів Джона Бріггса та Вільяма Боуена [15].

Існує й інша версія: 1 жовтня 2012 року Daily Mail Reporter (із посиланням на The

Smithsonian) опублікували статтю «Пригоди справжнього Тома Соєра». Згідно з нею, прототипом Тома Соєра, натхненням для книги Твена був друг письменника, п'яниця та герой-пожежник, який носив таке ім'я. Чоловіки познайомились у 1863 році та мали багато пригод: грали в карти в Неваді, пиячили разом у кожному шинку в Сан-Франциско. Письменник, вражений героїзмом друга, який урятував 90 осіб, оголосив новому другові, що неодмінно зробить його героєм своєї книжки. Вони розповідали одне одному історії зі свого дитинства, які Клеменс записував у свій блокнот. На думку Соєра, герой книги справді народився з тих смішних історій про дитинство, які він розказував Самюелеві Клеменсу. Свого часу сам Марк Твен говорив, що його Том Соєр виліпився одразу з трьох людей – його товаришів дитинства Джона Бріггса та Вільяма Боуена, а ще з нього самого. Проте, як це впливає з найновіших джерел, найбільше герой роману запозичив таки від справжнього Тома Соєра [16].

Загалом роман написаний розмовною мовою. Письменник широко використовує мову американської провінції, зокрема, південно-західний діалект, діалект негрів Міссурі та Пайк Кантрі. Мова героїв має риси просторіччя, містить сленг та ідіоми. Так, у мові тітки Поллі часто трапляється прислів'я: *Can't learn any old dog new tricks, as the saying is. But, my goodness, he never plays them alike two days, and how is the body to know what's coming?* Зауважмо, що тітка Поллі розмовляє діалектом округу Пайк (Pike Country). Характерним для цього виду діалекту є вживання частки «а» на початку слова, заперечення «ain't», утрата закінчення ng і вживання замість нього n': *I'm a-laying up sin and suffering for us both, I know. He's full of the old scratch, but laws-a-me! He's my own dead sister's boy, poor thing, I ain't got the heart to lash him, somehow.*

Також характерним для розмовної мови є використання скорочень: *Bother! Well, go 'long with you. I made sure you'd played hookey and been a-swimming. But I forgive ye, Tom. I reckon you're a kind of a singed cat, as the saying is – better'n you look – this time.* Широко зустрічається нестандартне вживання часових форм дієслова: *Huckleberry whispered: 'I wisht I knowed. It's awfulsolemn like, ain't it?'* А також неузгодженість підмета з присудком: *'Oh, no, that wouldn't do for this. That's good enough for little rubbishly common things – specially with gals, cuz they go back on you anyway, and blab*

if they get in a huff – but there orter be writing 'bout a big thing like this. And blood.' М. Твен навмисно вимовляє слова неправильно в діалогах, щоб зробити акцент на діалектах. У романі постійно зустрічаємо вживання дієслів з особовим закінченням «-s» у першій особі однини, а також уживання допоміжного дієслова «do» в третій особі однини: *Often I says to myself, says I, "I used to mend all the boys' kites and things, and show 'em where the good fishin' places was, and befriend 'em what I could, and now they've all forgot old Muff when he's in trouble, but Tom don't, and Huck don't – they don't forget him," says I, "and I don't forget them!"* Звернімо увагу на вживання форми минулого часу замість дієприкметника минулого часу: «they've all forgot», що є характерним для діалекту.

Крім діалекту округу Пайк, автор використовує діалект негрів Міссурі. Він характеризується вживанням в основному теперішнього часу та «he don't, he know», тобто без особових закінчень у третій особі однини. Замість th уживається «d»: dis, dey. Цим діалектом у романі говорить негр Джім: *Can't Ma'rs Tom. Ole missis, she tole me I got to go an' git dis water an' not stop foolin' 'roun' wid anybody. She say she spec' Ma'rs Tom gwyne to ax me to whitewash, an' so she tole me go 'long an' 'tend to my own business – she 'lowed she'd 'tend to de whitewashin.* Так, відмовляючись допомогти Томові, Джім відповідає: *Oh, I dasn't, Ma'rs Tom. Ole missis she'd take an' tar de head off'n me. 'Deed she would.* Зауважмо також, що вигук «Oh» досить часто повторюється в романі. Мовою своїх персонажів Марк Твен демонструє їхню територіальну належність. Так, у мові Гекльберрі Фінна можна помітити, як він неправильно вимовляє слова та вживає неправильні скорочення, що було загальноновживаним на Півдні у XIX столітті. Письменник також використовує в своєму романі сленг: *'Shut your heads and let Tom go on! What did he say, Tom?'* «Shut your heads» – це американський сленг, що перекладається як «стули пельку» й належить до низького стилю.

У творі письменник уживає ідіоми. Так, висловлюючи свій гнів щодо вчинку Сіда, Том каже: *She'd never noticed if it hadn't been for Sid. Confound it, sometimes she sews it with white, and sometimes she sews it with black. I wish to geeminy she'd stick to one or t'other – I can't keep the run of 'em. But I bet I'll lam Sid for that. If I don't, blame my cats.* Зауважмо, що ідіома «blame my cats» означає «I'll be darned»

(будь я проклятий). Мова Тома рясніє різними ідіоматичними конструкціями: *You can lump that hat if you don't like it. I dare you to knock it off; and anybody that'll take a dare will suck eggs*. Розпочавши бійку з незнайомим хлопчиком і поваливши його на землю, Том каже: *'Holler 'nuff!'*, що означає «просити пощади». Часто зустрічаємо ідіоматичні конструкції зі словом «hang»: *Hang her! Maybe she's got company – there's lights, late as it is*. «Hang her» за тональністю відповідає тодішньому українському «Чорт її забирай»; зауважимо, що майже до початку XX століття згадування чорта в англійській літературі вважалося однією з найбрутальніших лайок.

У творі автор широко використовує гіперболу. *It seemed to him that life was hollow, and existence but a burden. 'Tom, what on earth ails that cat?'* Важливим стилістичним засобом, до якого вдається Твен, є еліптичні конструкції: *'Infernal impudence!' said a bystander; 'wanted to come and take a quiet look at his work – didn't expect any company.'* У творі автор уживає розмовну мову: *Hallo, old chap; you got to work, hey?* Широко застосовує письменник і характерне для розмовного мовлення «honest injun». Ця фраза використовується для підкреслення правдивості сказаного та сьогодні вважається невічливою й неполіткоректною, оскільки injun – це сленгізм для native American Indian: *Ben, I'd like to, honest injun; but Aunt Polly – well, Jim wanted to do it, but she wouldn't let him. Sid wanted to do it, and she wouldn't let Sid. Now, don't you see how I am fixed? If you was to tackle this fence, and anything was to happen to it – ...*

Типовим для розмовної мови є також уживання редукованих слів і фразеологічних зворотів: *'But as I was saying,' said Aunt Polly, 'he warn't bad, so to say – only mischievous. Only just giddy, and harum-scarum, you know. He warn't any more responsible than a colt. He never meant any harm, and he was the best-hearted boy that ever was' – and she began to cry.* Широко застосовується автором і метафора: *All through supper his spirits were so high that his aunt wondered 'what had got into the child'.* Марк Твен дуже мальовничо та експресивно описує ситуацію, коли Том Соєр за допомогою обміну різних речей отримав необхідні квитки й виграв Біблію: *And now at this moment, when hope was dead, Tom Sawyer came forward with nine yellow tickets, nine red tickets, and ten blue ones, and demanded a Bible! This was a thunderbolt in the clear sky.* Вираз «a thunderbolt in the clear sky» означає «грим

серед ясного неба». За допомогою метафори автор передає здивування, яке охопило всіх присутніх у церкві, коли Том Соєр виграв Біблію. *Well, without noticing what I was doing, I took hold of the nob, and open comes the door! It wasn't locked! I hopped in and shook off the towel, and great Caesar's ghost!* Використовуючи метафору «great Caesar's ghost», письменник показує, яким наляканим був Том.

Важко уявити собі розмовне мовлення без вигуків. Вони додають мовленню додаткової експресивності. У романі найчастіше вживаються такі вигуки: oh, umph, ouch, shucks, by jinks, aha, sh, by jingoes, sho, mf, hist, hey, my, might, blame it. *Umph! Well, you didn't get a lick amiss, I reckon. You'd been into some other owdacious mischief when I wasn't around, like enough.* Вигуки автор використовує не лише в діалогах, а й в описах різних ситуацій: *And thus she would see him when she looked out the glad morning – and oh! would she drop one tear upon his poor, lifeless form, would she heave one little sigh to see a bright young life so rudely blighted, so untimely cut down?* Зупинившись поговорити з Геком Фінном по дорозі до школи, Том каже: *Well, what of it? They'll all lie. Leastways all but the nigger, I don't know him. But I never see a nigger that wouldn't lie. Shucks! Now you tell me how Bob Tanner done it, Huck?* Зауважмо, що вигук «shucks» («диявол», «нісенітниця») належить до «низького» стилю та має зневажливу тональність.

Досить часто зустрічаємо в романі вигук «by jingoes»: *'Well he has, by jingoes! Did he before?'* Варто зазначити, що цей вигук є евфемізмом для «by Jesus» і використовується для вираження здивування. Твен – майстер діалогу, його персонажі говорять живою розмовною мовою. Досить часто автор уживає окличні речення. *'Looky here, Tom, do you know what day it is?' Tom mentally ran over the days of the week, and then quickly lifted his eyes with a startled look in them. 'My! I never once thought of it, Huck!' 'Well, I didn't, neither, but all at once it popped on to me that it was Friday'.*

'Blame it; a boy can't be too careful, Huck. We might a got into an awful scrape, tackling such a thing on a Friday.' *'Might! Better say we would! There's some lucky days, maybe, but Friday ain't'.* Звернімо увагу, типовим для розмовної мови є вживання подвійного заперечення. Також можна помітити, що замість Present Perfect уживається минулий недоконаний час Past Simple, що є також типовим для розмовної мови. Отже, Марк Твен наголошує на неосвіченості своїх героїв.

Наступним стилістичним засобом, до якого вдається Марк Твен, є повторення. Tom said: 'Oh, please auntie, don't pull it out, it don't hurt any more. I wish I may never stir if it does. Please don't, auntie; I don't want to stay home from school'. Епітет «auntie» (тітонько) додає висловлюванню додаткової експресивності й підкреслює прохання Тома Соєра не видаляти йому зуб. На що тітка Поллі йому відповідає: 'Oh, you don't, don't you? So all this row was because you thought you'd get to stay home from school and go a-fishing? Tom, Tom, I love you so, and you seem to try every way you can to break my old heart with your outrageousness'. Повторення надають мові персонажів емоційності. 'Like? Why, it ain't like anything. You only just tell a boy you won't ever have anybody but him, ever ever ever, and then you kiss, and that's all. Anybody can do it'. За допомогою повторення письменник робить наголос і додатково підкреслює важливість повідомлення.

Фразеологічні звороти також є невід'ємною рисою ідіостилію письменника. *Becky Thatcher had stopped coming to school. Tom had stuggled with his pride a few days, and tried to 'whistle her down the wind', but failed*. Фразеологізм «whistle her down the wind» означає «ставитись до когось байдуже» та надає висловлюванню емоційності. *She gathered together her quack periodicals and her quack medicines, and thus armed with death, went about on her pale horse, metaphorically speaking, with 'hell following after.'* Фразеологізми «armed with death» і «hell following after» надають висловлюванню додаткової експресивності. *At last Becky's frail limbs refused to carry her farther. She sat down. Tom rested with her, and they talked of home, and the friends there, and the comfortable beds, and above all, the light! Becky cried, and Tom tried to think of some way of comforting her, but all his encouragements were grown thereadbare with use, and sounded like sarcasms*. Автор майстерно описує ситуацію, коли Том і Беккі заблукали в печері. Уживаючи фразеологізм «refused to carry her farther», письменник підкреслює втому дітей. Крім того, Марк Твен часто вживає полісидентон.

Автор також часто вдається до використання іронії. Так, Том Соєр висміює Джо, який більше не хоче бути піратом: 'Well, we'll let the cry-baby go home to his mother, wont we, Huck? Poor thing – does it want to see its mother? And so it shall. You like it here, don't you, Huck? We'll stay, won't we?' Замість займенника «he» автор навмисно вживає «it», підкреслюючи іронічність. *A prevalent feature*

in these compositions was a nursed and petted melancholy; another was a wasteful and opulent gush of 'fine language'; another was a tendency to lug in by the ears particularly prized words and phrases until they were worn entirely out; and peculiarity that conspicuously marked and marred them was the inveterate and intolerable sermon that wagged its crippled tail at the end of each and every one of them. Письменник бере словосполучення «fine language» в лапки, таким чином демонструючи, наскільки нудна й нецікава мова проповіді. Підкреслюючи пишномовність мови, М. Твен наголошує, що слова просто «притягують за вуха», що робить проповідь нестерпною.

Висновки з проведеного дослідження. Марк Твен був першим, хто ввів у максимально широких стилістичних межах розмовну мову в художню літературу США. Використовуючи розмовну мову американської провінції та різні види діалектів, письменник здійснив справжню літературну революцію, адже до нього ніхто не наважувався так писати. У романі «Пригоди Тома Соєра» він поєднав різні види діалектів: діалект округу Пайк у всіх його проявах, негрів Міссурі та південно-західний діалект. Поєднуючи різні види діалектів, автор показує індивідуальність кожного зі своїх персонажів і їхню територіальну належність. Раз у раз навмисно порушуючи граматику, М. Твен наголошує на певному діалекті. Він майстерно передає мову героїв, використовуючи скорочення, розмовну мову, фразові дієслова і сленг, щоб оживити мову Тома та інших персонажів. Для творчої манери письменника характерними є також уживання гіперболи, ідіом, повторення, метафор, вигуків. У романах Марк Твен широко вживає подвійні заперечення, еліптичні конструкції й інверсію. Постійно зустрічаємо речення, в яких підмет незгоджений із присудком. Розмовна мова та словник лісової глушини допомогли Твену вірогідно відтворити народне життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Loving Jerome. Mark Twain: The Adventures of Samuel L. Clemens. Berkeley: University of California Press, 2010. 491 p.
2. Poirer Richard. World Elsewhere: The Place of Style in American Literature. New York: Oxford University press, 1966. 263 p.
3. Fishkin Fisher Shelley. From fact to fiction. Journalism and imaginative writing in America. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1985. 265 p.
4. Зарубіжні письменники: Енцикл. довід.: у 2 т. : Л–Я / ред. Н. Михальської, Б. Щавурського. Тер-

- нопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. Т. 2: Л–Я. С. 588–595.
5. Ромм А.С. Марк Твен. Москва: Наука, 1977. 191 с.
6. Старцев А.И. Марк Твен и Америка. Москва: Советский писатель, 1985. 304 с.
7. Howells William Dean. My Mark Twain. New York: Dover Publications, 1997. 192 p.
8. Мендельсон М.О. Марк Твен. Москва: Знание, 1960. 46 с.
9. Hill Hamlin. The Composition and the Structure of Tom Sawyer. *American Literature*. 1961. № 32. P. 379–392.
10. Fetterley Judith. The sanctioned rebel. *Studies in the novel: University of North Texas*. 1971. № 3. P. 293–304.
11. Jacobson Marcia. Being a boy again. Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1996. 208 p.
12. Robinson Forrest G. In bad Faith. The deception of Mark Twain's America. Harvard: Harvard University Press, 1992. 255 p.
13. Twain Mark. The Adventures of Tom Sawyer / ed. by Lucy Rolling. Toronto, 2006. P. 28–37.
14. Blair W. Mark Twain and Huck Finn. Berkeley: University of California Press, 1973. 436 p.
15. Henderson A. Mark Twain. London : Kessinger publishing, 2004. 100 p.
16. Powers Ron. Mark Twain: A Life. New York: Free press, 2005. 722 p.